

KÖNÜL FƏRƏCBƏYLİ
ADU

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Rəşid Behbudov 134
konul@mail.ru

DİL FAKÜLTƏLƏRİNDƏ ŞİFAHİ NİTQ VƏRDIŞLƏRİNİN
İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNİN SƏMƏRƏLİ YOLLARI
Xülasə

Azərbaycan müstəqilliyi əldə etdikdən sonra ölkəmizin çoxşahəli beynəlxalq əlaqələri gündən-günə artmaqdadır. Əvvəllər müxtəlif sahələrdə çalışan, peşələrinə yüksək səviyyədə yiyələnmiş, lakin ingilis dilinə xüsusi ehtiyacı olmayan mütəxəssislərin böyük əksəriyyəti bu gün ingilis dilinə yiyələnmədən xarici ölkələrdə yaşayan həmkar və partnyorları ilə əlaqələrin qurulmasının mümkün olmadığını başa düşür, ingilis dilinə yüksək səviyyədə yiyələnməyi qarşılarına bir məqsəd kimi qoyurlar. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müəssisə rəhbərləri, kompaniya başçıları rəhbərlik etdikləri qurumlarda çalışan mütəxəssislərin ingilis dilinə mükəmməl şəkildə yiyələnməyin vacibliyini dərk edərək, bu istiqamətdə də ciddi tədbirlər görürlər. İlk növbədə, mütəxəssislərə ingilis dilində elementar səviyyədə ünsiyyət qurmaq bacarığı aşılanmalıdır. Növbəti pillədə müxtəlif peşə sahiblərinə çalışdıqları sahələrdə mövcud olan tələbləri ödəyə bilən xüsusi dil biliklər aşılanmalıdır. Müəssisə və kompaniyalara başçılıq edən şəxslər və aparıcı mütəxəssislər dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan kolleqa və partnyorları ilə bərabər müxtəlif xarakterli müzakirə və diskussiyalarda fəal iştirak etməli, professional maraqları ilə əlaqədar ünsiyyət qurmalıdır. Dünyada mövcud olan tendensiyalara uyğun olaraq, müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən mütəxəssislər və müəssisə başçıları partnyor və həmkarları ilə işgüzar əlaqələri vasitəçilərdən istifadə etmədən, bilavasitə qurmağı üstün tuturlar. Bu da onlarda ingilis dilində ünsiyyət vərdişlərinin kifayət qədər yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Bu gün beynəlxalq əlaqələri olan kompaniya və müəssisələrin böyük əksəriyyəti artıq şifahi nitq bacarıqlarına müəyyən dərəcədə yiyələnmiş, lakin məruzə və hesabatları yazmaqda çətinlik çəkən işçilər üçün xüsusi kurslar təşkil edir. Həmçinin, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından geniş şəkildə istifadə edilən dövrdə, müxtəlif sahələrdə çalışan mütəxəssislərdə elektron vasitələrdən günün tələblərinə uyğun şəkildə istifadə etməklə məqsədlərinə nail olmaq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi üçün vacib məsələlərdən biridir. Eyni zamanda beynəlxalq miqyasda fəaliyyət göstərən kompaniyalarda çalışan mütəxəssislər üçün xüsusi kurslar təşkil edilməlidir. Həmin kursların keçirilməsi zamanı iştirakçıların diqqəti ünsiyyətin linqvistik və mədəni aspektlərinə yönəldilməli, onların dünyanın müxtəlif ölkələrində işgüzar fəaliyyətlərinin uğurla həyata keçirilməsi üçün zəruri olan bacarıq və vərdişlər aşılanmalıdır. Bu cür kursların keçirilməsində əsas məqsəd-

lərdən biri ingilis dilində mədəniyyətlərarası kommunikasiya normalarının müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən mütəxəssislərə aşılması, kommunikasiya və sənədləşmə prosesində baş verə biləcək çətinlik və problemlərin qarşısını almaq, həmin prosesə maneə törədə biləcək amilləri aradan qaldırmaqdan ibarətdir.

Açar sözlər: kommunikasiya, innovasiya, metod, texnologiya, nitq

Şifahi nitq vərdişlərinin aşılması dil mütəxəssislərinin, ilk növbədə xarici dil müəllimlərinin hazırlanması prosesinin ayrılmaz və olduqca vacib olan tərkib hissəsini təşkil etməlidir. Dildəşiyicilərinin davranış xüsusiyyətləri bilavasitə onların dilində əks etdirilir. Xarici dilin ixtisas dili kimi tədrisini ləngidən amillərdən biri daha «güclü» ana dilinin öyrənilən xarici dilə mənfi təsirindən ibarətdir. İnterferensiya həm bu və ya digər linqvistik hadisələr, həm də bütövlükdə dil tədrisi həyata keçirilən kontekst səviyyəsində baş verə bilər. Belə ki, şifahi nitqin formalaşdırılması zamanı müqayisə edilən iki dilin sistemləri və həmin sistemlərin kommunikasiya prosesində tətbiq edilməsi normalarında mövcud olan fərqlərlə yanaşı, tədrisin baş verdiyi mühitin də müəyyən mənfi təsiri ola bilər.

Müəllim-tələbə münasibətləri, təlimin yeni məzmunu, təlimdə yeni pedaqoji yanaşmalar və İKT-dən istifadə, qiymətləndirməyə yeni baxış və digər yeniliklər təhsilimizin prioritet sahələrini əhatə etməlidir. Tələbəyönümlü tədris prosesinə keçid başlıca olaraq bacarıqların formalaşdırılmasını ön plana çəkir. Unutmaq olmaz ki, yeni problemlər yeni vəzifələr müəyyən edir, tədris prosesi üçün yeni yanaşmalar tələb edir. Bu amillər tədrisin bütün pillələrində yeni tədris metodlarının yaradılması və tətbiqini zəruri edir. Ona görə də, ölkəmizdə aparılan təhsil islahatları tələbəyönümlü tədris yanaşmasına əsaslanmalı, gələcəyə istiqamətləndirilməli və qabaqlayıcı xarakter daşmalıdır. Xarici dil mütəxəssisi hazırlayarkən, əsas fəaliyyət növləri olan eşidib-anlama, danışma, yazı və oxunun öyrədilməsi üsullarına ciddi diqqət yetirilməlidir. Eyni zamanda dilin aspektləri olan leksika, qrammatika və fonetikanın öyrədilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Başqa sözlə desək, dil mütəxəssisi, ilk növbədə xarici dil müəllimi kommunikativ cəhətdən səriştəli olmalıdır [2, s.57]. Əgər dilöyrənənlər ingilis dilindən fikir, ideya və informasiya mübadiləsi məqsədilə istifadə edə bilmirlərsə, linqvistik biliklərin əldə edilməsi tamamilə mənasız və nəticəsiz olur. Koqnitiv təlim nəzəriyyəsinə əsaslanan ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi sistemi çərçivəsində dili öyrənən tələbələrdə tədris edilən xarici dildə tənqidi təfəkkürün inkişaf etdirilməsi, onlara müşahidə etmə və şərh etmə qabiliyyətlərinin aşılması əsas məqsədlərdən biri kimi irəli sürülür. Xüsusi dil məfhumu probleminə gəlincə, bu məsələnin bilavasitə üslubi təhlil məsələsi ilə bağlı olduğu qeyd edilməlidir. Bəzi başqa alimlərin fikrincə, təhlilin aparılmasında əsas məqsəd müxtəlif sahələrə aid olan sənədlərə xas olan qrammatik və leksik xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsidir. Məlum olduğu kimi, bu gün xarici dil tədrisində irəli sürülən ən önəmli vəzifələrdən biri təlim prosesində interaktivliyin təmin edilməsidir.

Aşağıdakı motivasiyaedici çalışmalar üzərində əməliyyatlar ardıcılığına diqqət yetirək:

Discussion 1. The history of money. a. Vocabulary. b. Vocabulary: New Context c. vocabulary review. d. Comprehension: multiple choice e. Questions. f. Main Idea

Discussion 2. Mass marketing. Before you read. a. Vocabulary. b. Vocabulary: New Context c. comprehension: multiple choice. d. Questions. e. Main Idea .

Burada ticarət və kommertiya məzmunlu mətn üzərindəki əməliyyatlar ardıcılığı verilmişdir.

Aşağıdakı ardıcılıq da bu baxımdan maraq doğurur.

Discussion 3. Inflation. Before you read. a. Vocabulary. b. Vocabulary: New Context c. vocabulary review. d. Comprehension: Sequences.e. Questions. f. Main Idea

Discussion 4. Doing business around the world. Before you read. a. Vocabulary. b. vocabulary: New Context c. Vocabulary review. d. Comprehension: Multiple Choice. Questions . e. ----- d. Main Idea .

Discussion 5. Plastic money. Before you read. a. vocabulary. b. vocabulary: New Context c. vocabulary review. d. Comprehension: True/ false / No information. e. Questions . f. Main Idea, Word study, Extension Activities, Video Highlights: CNN Video, Coca Cola – An International Organization, Activity Page, Dictionary Page: Capitalization and abbreviation.

Role Play.

Divide into groups and use motions below to have a debate.

Put your arguments for and against.

1. Money is the root of all evils.
2. Money doesn't grow on trees.
3. Money makes the world go round.

Debates.

Divide into groups and use motions below to have a debate. Put your arguments for and against.

İstənilən fənnin tədrisində kommunikasiya məsələsi əsas məzmun xətti olur. Belə ki, doğrudan da dil – kommunikasiya bacarıqları vacib şərtlərdir. Bu vərdişlərə sahib olmaq tələbədə güclü motivasiya hissini olmasını zərurətə çevirir. İstənilən fənnin mənimsənmə prosesində motivasiya amili lazımdır. Bu zaman bacarıqlar möhkəmləndirilir, təcrübə zənginləşdirilir və tələbələrin nümayiş etdirdikləri qabiliyyətlər maksimum səviyyəyə çatır. Bunu həyata keçirmək üçün fənlər arasında müxtəlif integrativ quruluş formaları əsas şərtidir. Bu zaman integrasiya üçün müəllim konkret bacarığı başqa-başqa fənlərdə və fərqli kontekstlərdə necə istifadə etmək lazım olduğunu öyrətməlidir.

Ədəbiyyat

1. Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993, 47, 2, pp. 136-143
2. Bailey K.M. and D. Nunan (Eds.) Voices from the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 451p.
3. Harmer J. English language teaching, 2005, pp. 45-46
4. Jack C. Richards. Communicative Language Teaching Today. Cambridge University Press, 2006, 471 p.

K. Farajbayli

The effective ways in developing oral speech in language faculties
Summary

The article deals with the main strategies in developing oral speech in language faculties and working out effective ways of speaking skills. Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication. The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented and systematic. It will make the process of teaching oral speech more effective. Some communication situations are associated with a predictable set of spoken exchanges -- a script. Greetings, apologies, compliments, invitations, and other functions that are influenced by social and cultural norms often follow patterns or scripts. So do the transactional exchanges involved in activities such as obtaining information and making a purchase. In these scripts, the relationship between a speaker's turn and the one that follows it can often be anticipated. Instructors can help students develop speaking ability by making them aware of the scripts for different situations so that they can predict what they will hear and what they will need to say in response. Through interactive activities, instructors can give students practice in managing and varying the language that different scripts contain. While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goals of the article is to detect and find out the reasons of literature. The author emphasizes its role in Linguistics. Since its emergence this notion caught the attention. New researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the process clearly. At that time we use the language more competently. The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. It will make the process of teaching oral speech more effective.

Key words: communication, innovation, method, technology, speech

К. Фараджбейли

Эффективные пути на формирование устной речи на языковом ВУЗе
Резюме

В данной статье рассматриваются к вопросу стратегии на формирование устной речи на английском языке в условиях языкового вуза. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Процесс обучения английскому языку в целом и процесс обучения устной речи должен базироваться на коммуникативно – функциональном принципе. Обучение устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. В анализе большое внимание обращено на фактом, полученные из литератур. Автор пытается раскрыть роль упражнения. Ссылаясь на работы ученых исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает вспоминать смысл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Обучение иностранному языку студентов языковых вузов велось, в основном на основе чтения художественной литературы, студенты же неязыковых вузов читали специальные тексты, соответствующие своей будущей профессии. Таким образом, именно чтение традиционно выступало в качестве цели и средства обучения любому иностранному, в том числе английскому языку. При этом не ставилась задача обучения использованию языка в качестве средства общения. Обучение же речевому общению на иностранном языке в случае наличия времени и энтузиазма со стороны как учителей, так и обучаемых, проводилось на самом элементарном уровне и базировалось, в основном, на так называемых бытовых ситуациях. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования. Одной из основных целей изучения языка является овладение умением эффективно общаться на изучаемом языке.

Ключевые слова: коммуникация, инновация, метод, технология, речь

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.09.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 11.10.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva tərəfindən çapa
tövsiyə olunmuşdur